

Литература:

1. Амонашвили Ш.А. Школа жизни, или Трактат о начальном образовании. М., 2003.
2. Подласый И.П. Педагогика: Учеб. В 3 кн. Кн. 1. Общие основы. М., 2005.
3. Сластенин В.А., Исаев И.Ф., Общая педагогика: Учеб. пособие. В 2 ч. М., 2004.
4. Снегуров А.В. Педагогика от «А» до «Я». М., 2003.
5. Сластенин В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Общая педагогика: Учеб. пособие. В 2 ч. М., 2004.

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARNI HAMKORLIK PEDAGOGIKASI ASOSIDA IQTISODIY TARBIYALASH TEXNOLOGIYALARI

**Abiyeva Yu.A., Botirali Siddiqov nomli
Qirg'iz-O'zbek xalqaro universiteti, katta o'qituvchisi**

Annotatsiya. Ushbu tezisdagi boshlang'ich sinf o'quvchilarni hamkorlik pedagogikasi asosida iqtisodiy tarbiyalash mexanizmlari haqida ilmiy va daliliy ma'lumotlar keltiriladi. O'qituvchi – o'quvchi munosabatlari, o'quv materiallari va ulardan foydalanishning zamonaviy dolzarb texnologiyalari haqida fikr yuritiladi, tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: pedagogika, hamkorlik, konsepsiya mexanizm, tarbiya, raqobat, ko'nikmalar, tamoyil, iqtisodiy, mahorat, kapital ta'mirlash, iste'molchi.

Jahonda xalqaro tashkilotlar hamda dunyoning aksariyat davlatlari tomonidan ta'lim barqaror taraqqiyotni ta'minlaydigan asosiy kuch sifatida e'tirof etilib, 2030 yilgacha belgilangan yangi ta'lim konsepsiyasida "o'qitish sifatini baholash jarayoni va vositalarini takomillashtirish, erishilgan natijalarni aniqlash imkonini beruvchi mexanizmlarni amaliyotga joriy etish" dolzarb vazifa etib belgilandi. Ayniqsa, hamkorlik pedagogikasi asosida ta'lim-tarbiya sifatini loyihalashtirish, o'quv dialogi asosida ta'lim jarayonini individuallashtirish, hamkorlikda o'qitish texnologiyalarini ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etishning metodik tizimini takomillashtirishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Dunyoda hamkorlik pedagogikasi asosida iqtisodiy tarbiya sifatini takomillashtirish bo'yicha amalga oshirilayotgan ilmiy izlanishlarda o'quv-tarbiya jarayoni natijaviyligiga alohida e'tibor qaratilib, hamkorlik pedagogikasi asosida shaxsiy-insonparvarlik yondashuviga asoslangan o'qitish modellarini ishlab chiqish zarurligiga asosiy urg'u berilmoqda. Ayniqsa, hamkorlik pedagogikasi asosida ta'lim-tarbiya sifatini takomillashtirishning metodik shart-sharoitlarini aniqlashtirish, hamkorlikda o'qitishning konseptual g'oyalarini amaliyotga tatbiq etishga oid ilmiy jihatdan asoslangan taklif va tavsiyalarni ishlab chiqishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Shu bilan birga, tarbiya texnologiyalarini ishlab chiqish, oila, maktab integratsiyasini ta'minlashning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarni iqtisodiy tarbiyalash murakkab va ko'p bosqichli jarayon sanaladi. Shu sababli voyaga yetgan shaxs tomonidan iqtisodiy tarbiyasining muvaffaqiyatli tashkil etilishi u tomonidan o'zlashtirilgan iqtisodiy, moliyaviy bilim yoki moliyaviy mablag'ning yetarli ekanligi bilangina belgilanmaydi. Bunda, eng muhimi, shaxsning iqtisodiy tushunchaga, iqtisodiy tarbiyasini mohiyati yuzasidan to'laqonli tasavvurga egalik asosida rejalashtirish, ishlab chiqarish va boshqarishga oid amaliy

malakalarga ega bo'lishi sanaladi. Zero, nazariy bilimga ega bo'linsa-da, uni amaliyotga tatbiq etish ko'nikma, malakalari bosqichma-bosqich rivojlantirib borilmas ekan, shaxs iqtisodiy tarbiyasini jarayonida faollik ko'rsata olmaydi.

O'zbek oilalarida asrlar davomida farzandlarga oila xo'jaligi (tomorqa va yordamchi xo'jalik)ni yuritish, oila byudjetini shakllantirish, oilaviy mehnat taqsimotini yo'lga qo'yish, soliqlarni to'lash, kundalik xaridlarni amalga oshirish, oziq-ovqat mahsulotlari hamda mavzumiylar kiyim-kechak, poyabzallarni saqlash (ta'mirlash), uy-joy qurish, joriy va kapital ta'mirlash, uy (oshxona) jihozlari hamda buyumlarining yaroqliligini ta'minlash, ish va o'quv qurollariga ijobiy munosabatda bo'lish, xarid qilingan mahsulotlarning sifati va yaroqliligini baholash, savdo-sotiq tarbiyasini tashkil etish, shuningdek, muayyan hunar sirlarini o'zlashtirish yo'lida ham nazariy, ham amaliy tarbiya berib kelingan.

Agarda o'g'il bolalar 9-12 yoshdan boshlab savdo, hunarmandchilik, bog'dorchilik va dehqonchilik ishlariga bevosita jalb etilgan bo'lsa, qiz bolalarning esa xuddi shu yoshdan boshlab buvi, ona hamda opalari yordamida pazandalik, tikish-bichish, uy-joyni saranjom-sarishta tutish, muayyan hunar (kashtachilik, zardo'zlik, do'ppido'zlik, tikuvchilik, to'quvchilik) sirlarini o'zlashtirishlariga e'tibor qaratilganligi e'tiborlidir.

Iqtisodiy yo'nalishda oila tarbiyasini shunday tashkil etish kerakki, bolalar pul mablag'ini boylilik, to'kin-sochinlik, kuch-qudrat ramzi sifatida tushunmasin. Aksincha, pul mablag'lari ham barcha moddiy ne'matlar singari inson mehnatining mahsuli, samarali, muvaffaqiyatli faoliyatning natijasi deya qabul qilinsin. Shuningdek, barcha moddiy buyumlarga nisbatan qanday ehtiyohtkorona munosabatda bo'lsalar, pul mablag'larining sarflanishiga ham shunday mas'uliyatli yondashsin.

Ota-onalar yoki buva-buvilarning shaxsiy yoki o'zgalarning hayotiy tajribalariga tayangan holda pul mablag'iga faqatgina halol mehnat qilish natijasidagina ega bo'lish mumkinligi haqidagi o'g'itlari bolalarda mehnatni hayotiy zaruriyat va tiriklik sharti sifatida tan olishlari, mashaqqatli mehnat samarasi bo'lgan pulni tejab-tergab sarflash lozimligi to'g'risidagi tushunchalar shakllanadi. Qolaversa, kelgusida yirik miqdordagi pul mablag'ini qo'lga kiritsalar ham unga nisbatan bosiqlik, xotirjamlik bilan munosabatda bo'lishni o'rganadi.

Oilada bolalarni iste'molchi sifatida o'z haq-huquqlarini anglashga o'rgatish esa mustaqil hayotda ham mehnat hisobiga topilgan moddiy mablag'ning behudaga sarflanmasligini ta'minlaydi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarni iqtisodiy tarbiyalashda ularni iste'molchi sifatida imkon qadar ko'proq daromad topishga va ishlab topilgan daromadni oqilona sarflashga o'rgatish muhimdir. Buning uchun ularda ko'proq daromad topish imkonini beradigan qobiliyatlarni shakllantirishga e'tibor qaratish lozim. Bu o'rinda ularning muayyan kasb yoki hunar yo'nalishida mehnat va kasbiy faoliyatni tashkil etish qobiliyatiga ega bo'lishlariga erishish, qolaversa, boshlang'ich sinf o'quvchilarida moddiy mablag' va undan foydalanishga nisbatan oqilona yondashuvni qaror toptirish maqsadga muvofiqdir.

Demak, boshlang'ich sinf o'quvchilarini iqtisodiy tarbiyalash murakkab, ko'p bosqichli pedagogik jarayon sanaladi. Iqtisodiy bilimdonlik, oilaviy tadbirkorlik faoliyati yoki maktab biznes loyihalarida faol ishtirok etish, mehnat va ishlab chiqarish malakalariga, shuningdek, iqtisodiy kompetentlik sifatlari (aniq maqsad va harakat rejasiga egalik, tashabbuskorlik, tadbirlilik, kreativlik, iqtisodiy masalalarda vaziyatni to'g'ri baholay olish, turli iqtisodiy vaziyatlarda oqilona qaror qabul qilish, raqobatga bardoshlilik, muvaffaqiyatsizliklar oldida tushkunlikka tushmaslik, tavakkal qilishga tayyorlik kabilar)ga egalik boshlang'ich sinf o'quvchilarining iqtisodiy tarbiyasini

belgilaydi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini iqtisodiy tarbiyasiga qaratilgan pedagogik jarayonning tashkiliy-metodik jihatdan to'g'ri, samarali yo'lga qo'yilishi ustuvor ahamiyatga ega tamoyillarning tanlanishiga bog'liq.

Sinfdan va maktabdan tashqari sharoitda boshlang'ich sinf o'quvchilarini iqtisodiy xamkorlikka tayyorlash mexanizmi

1-variant	2-variant
1. "Maktab tadbirkor o'quvchilar guruhi"ni tashkil etish (yoki oilaviy tadbirkorlikni yo'lga qo'yish). 2. Savdo do'konlari bilan kelishuvga erishish. 3. Mahsulotni savdo do'konlariga yetkazib berish. 4. Mahsulotni realizatsiya qilish	1. "Yosh maktab tadbirkor o'quvchilar guruhi"ni tashkil etish (yoki oilaviy tadbirkorlikni yo'lga qo'yish). 2. Maktab yarmarkasini tashkil etish. 3. Yarmarkada mahsulotlarni realizatsiya qilish

Mexanizm nihoyatda oddiy bo'lsa-da, ammo uni yo'lga qo'yish bir qadar murakkab jarayon sanalib, uning uchun dastlab puxta asoslangan biznes reja (biznes-loyiha yoki startap – boshlang'ich biznes rejasi)ni tayyorlash zarur. Turli davrlarda ham kishilik hayotining muhim tarkibiy qismi, bozor iqtisodiyotining asosiy sharti bo'lgan iqtisodiy faoliyatni to'g'ri, samarali tashkil etishga ijtimoiy tarbiyaning alohida yo'nalishi sifatida qaralgan. Tadqiqot davrida boshlang'ich sinf o'quvchilarini iqtisodiy tarbiyalash pedagogik, psixologik va iqtisodiy motivatsiyaga oid adabiyotlarni o'rganish, ularda ilgari surilgan g'oyalarni tahlil qilish, tegishli yosh toifasidagi shaxslar faoliyatini kuzatish orqali murakkab jarayon bo'lgan boshlang'ich sinf o'quvchilarini iqtisodiy tarbiyalash quyidagi bosqichlar kechadi, degan xulosaga kelindi: 1) tashxis bosqichi – anketa so'rovi, suhbat, kuzatish yordamida boshlang'ich sinf o'quvchilari tomonidan iqtisodiy tarbiyasini ijtimoiy, individual ahamiyatining baholanishi, iqtisodiy bilim, ko'nikma, malakalarni o'zlashtirishga bo'lgan qiziqish va ehtiyojlar mavjudligini aniqlash;

2) moslashtirish bosqichi – amaliy topshiriqlar va didaktik o'yin (krossvord, anagramma, resbus)lardan foydalangan holda boshlang'ich sinf o'quvchilari ongiga nazariy iqtisodiy tarbiyani singdirish orqali ularni amaliy iqtisodiy faoliyat jarayoniga tayyorlash;

3) amaliy-faoliyatli bosqich – rolli va ishbilarmonlik o'yini xarakteriga ega "Tejamkor startap", "Maktab biznes-modeli" ni yaratish, o'quvchilarni oilaviy tadbirkorlik faoliyatidagi ishtirokini o'rganish, interfaol metodlarga asoslangan topshiriqlar yordamida o'smirlarda iqtisodiy faoliyatni tashkil etish ko'nikma, malakalarini shakllantirish;

4) nazorat va baholash bosqichi – "Tejamkor startap" va "Maktab biznes-modeli" ning amaliy natijalariga ko'ra boshlang'ich sinf o'quvchilar tomonidan iqtisodiy tarbiyani amalda qo'llashga doir ko'nikma, malakalarning rivojlanganlik darajasini baholash;

5) refleksiv bosqich – boshlang'ich sinf o'quvchilarida iqtisodiy tarbiyalanlik darajasini mustaqil baholash malakalarini rivojlantirish; ular tomonidan refleksiv baholashning izchil yo'lga qo'yilishiga erishish.

Mazkur bosqichlar o'qitish jarayoni, sinfdan va maktabdan tashqari ishlar jarayonini qamrab olib, majburiy va ixtiyoriy ravishda amalga oshiriladi. Har bir bosqichda mahalliy shart-sharoitlar, milliy-iqtisodiy qadriyatlarga tayanilishi esa boshlang'ich sinf o'quvchilari tomonidan o'zlashtirilayotgan bilim, ko'nikma, malakalarning chuqur, mustahkam bo'lishini ta'minlaydi. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh, fiziologik va psixologik xususiyatlari, shuningdek, shaxsiy ma'naviy-axloqiy sifatlariga tayanish ular o'rtasida

iqtisodiy tarbiyani samarali targ'ib etishga imkon beradi. Bunda amalga oshirilishi talab etiluvchi vazifalarni ularning mohiyatiga ko'ra muayyan bosqichlarda hal qilinishi esa pedagogik faoliyatni izchil va tizimli tashkil etilishini ta'minlaydi.

Foydalangan adabiyotlar royxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2016 yil 15 fevraldagi "2016–2030 yillarga mo'ljallangan "Barqaror Rivojlanish Maqsadlari"ni O'zbekiston Respublikasida amalga oshirish to'g'risida"gi 111-f-sonli farmoyishi.
2. Ergashev T., Ismatov R. Iqtisodiy savodxonlik asoslari. – T.: Sharq. 2001. - 173 b.
3. Xudoyqulov X.J. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida iqtisodiy tarbiyaga oid tushunchalarni shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari: Ped.fanl.nomz. ... diss. avtoref. – T.: 2005. – 28 b.
4. Asqarova O'M. The role of games in the process of upbringing schoolchildren Iranian Journal of Language Teaching Research (Scopus) 9(16), Nov, 2020. 358-370
5. Nabiyeв G'ulomjon Abdusalomovichning "O'spirin-o'quvchilarni iqtisodiy munosabatlarni tashkil etishga tayyorlashning innovatsion texnologiyalari (sinfдан tashqari ishlar misolida)"–Ped.fanl.nomz.... diss. Avtoref-2019. 32 b

УМУМТАЪЛИМ МАКТАБЛАРИДА ГЕОМЕТРИЯНИ ФИЗИКА БИЛАН СИНХРОН ВА АСИНХРОН БОҒЛАБ ЎҚИТИШДА ТУМАНЛАРАРО КОНФЕРЕНЦИЯ ТАШКИЛ ЭТИШ ВА УНИ ЎТКАЗИШ МЕТОДИКАСИ

**Собирова М.Р., (PhD), Денов тадбиркорлик ва педагогика институти
доценти**

Аннотация: Мақолада дарсдан ташқари машғулотларда фанлараро синхрон ва асинхрон боғланишларни амалга оширувчи ўқув-амалий конференцияларни ташкил этиш ҳақида сўз боради

Калит сўзлар: геометрия, физика, фанлараро, синхрон, асинхрон, дарсдан ташқари машғулотлар, метод.

Дарсдан ташқари машғулотлар орасида туманлараро ўқув-амалий конференцияларнинг кенг тарқалиши, ўқувчилар ҳамда ўқитувчилар учун самаралидир. Конференция (лотинча confersio "бир жойда тўпланиш") – бу маълум мавзуларни муҳокама қилиш учун одамлар, алоҳида шахслар, ташкилотлар гуруҳлари йиғилиши демакдир. Ўқув-амалий конференциялар қайсидир бўлим ёки катта мавзу материалини умумлаштириш мақсадида ўтказилади. Бунда турли-туман маълумотлар манбаси ишлатилади. Уй шароитида ва табиатдаги кузатувлар, корхоналар ва музейларга саёҳат маълумотлари, атайлаб ўтказилган тажрибалар натижалари, адабий манбалар, кинофильмлар, ўз туманининг Меҳнат Қаҳрамонлари, олимларининг чиқишлари ва ҳ.к. Асосийси ўқув амалий конференция қизиқувчан ўқувчи жамоаси ижодий ишининг натижаси бўлиши шарт. Ўқув-амалий конференция мавзуси турлича бўлиши мумкин. Мисол учун 7 - 9 синф ўқувчилари билан физика хонасида "Дарёлар энергиясининг ишлатилиши ва атроф муҳитни муҳофаза қилиш" мавзусида ўтказилган фанлараро ўқув-амалий конференцияни кўриб чиқамиз. Бунинг негизига сайёҳлар юришининг маълумотлари ва сув омбори шлюзи, дарвозаларини, станциянинг энергетик қурилмаларини кўздан кечириш қўйилган эди.